

Культура Беларусі ў казках і паданнях

Прадмова

О, край родны, край

прыгожы,

Мілы кут маіх дзядоў!

Што мілей у свеце божым

Гэтых светлых берагоў,

Дзе бруацца срэбрам рэчкі,

Дзе бары-лясы гудуць,

Дзе мядамі пахнуць грэчкі,

Нівы гутаркі вядуць?

Якуб Колас

Культурная спадчына беларусаў, сабраная ў самабытную скарбонку вусна-паэтычнай творчасці. Праз вусна-паэтычнае слова дзіця спазнае лёс роднай Беларусі, яе культуру і гісторыю, яе традыцыі.

З'яўленне гэтай кнігі выклікана імкненнем аўтараў дапамагчы педагогам і бацькам расціць маленькіх дзетак сапраўднымі беларусамі, фарміраваць у іх нацыянальную самасвядомасць, садзейнічаць засваенню дзецьмі пэўных духоўна-маральных каштоўнасцей.

Змешчаны матэрыял адпавядае ажыццяўленню задач патрыятычнага і грамадскага выхавання дзіцяці нацыянальнай праграмы “Пралеска”, які вызначаны ў яе раздзеле “Чалавек і грамадства”.

Мастацкі і дыдактычны матэрыял дапаможніка, размеркаваны па тэмах, якія ў асноўным тычацца культурнай спадчыны беларускага народа. Кожная тэма ўключае творы вусна-паэтычнай творчасці і работы метадыку па данясенні гэтых твораў да свядомасці малога дзіцяці. Разнастайнасць тэм і фальклорнага матэрыялу спрыяе шматграннасці ўздзеяння на дзіця старэйшага дашкольнага ўзросту; узбагачэнню яго ўнутранага свету.

Азнямленне дзяцей з акрэсленымі тэмамі мы прапановым будаваць у форме пазнавальных гутарак у працэсе змястоўных зносін дашкольнікаў з дарослымі.

Казкі, легенды і паданні, у адпаведнасці са сваёй мастацкай формай і асаблівасцямі, разлічаны толькі на ўзаемныя зносіны. Вусная форма перадачы беларускіх народных казак, легенд і паданняў прадугледжвае зварот дарослага да асобы маленькага дзіцяці як да актыўнага суб'екта ўзаемных зносін, раўнапраўнага ўдзельніка размовы.

З вялікім майстэрствам ў гэтых творах адлюстроўваецца мастацтва народа перадаваць не толькі чысты змест сваіх думак, але і жывую афарбоўку пачуццяў, без якой немагчыма сапраўднае спасціжэнне і ўсведамленне іх асноўнага сэнсу. Адсюль і іх значны ўплыў на развіццё асобы маленькага дзіцяці.

Прадстаўленыя казкі і паданні педагог можа выкарыстоўваць зыходзячы з канкрэтных абставінаў і перадумоў. Ён мае магчымасць скарэктаваць аб'ём матэрыялу: пераказаць вусны твор сваімі словамі, расказаць толькі невялічкія ўрывак з твора. Пажадана пры падрыхтоўцы і

правядзенні пазнавальных гутарак ў працэсе змястоўных зносін максімальна ўлічваць мясцовы каларыт.

Методыка арганізацыі змястоўных зносін прадугледжвае выразнае чытанне твораў, пераказ, вусны аповед, разгляд праблемных пытанняў і выкананне творчых заданняў. Легенды, і паданні, лепш даваць старэйшым дашкольнікам у пераказе. Пры гэтым выхавальніку пажадана пераказваць гэтыя творы больш лёгкамі для дзіцячага ўспрымання сказамі, скарачаючы аб'ём фальклорнага тэксту.

Зносіны будуць праходзіць найбольш займальна і цікава пры ўмове выразнага данясення твораў педагогам да свядомасці дзіцяці; уключэння ў працэс эмацыянальна-вобразных зносін драматызацый і інсцэніровак вусна-паэтычных твораў дзецьмі; ілюстравання дашкольнікамі казак, легенд і паданняў.

Жадаем вам поспехаў у агульнай справе засваення дзецьмі старэйшага дашкольнага ўзросту роднай спадчыны, фарміравання ў іх нацыянальнай самасвядомасці!

Я—беларус

Я—беларус, я нарадзіўся
На гэтай казачнай зямлі,
Дзе між лясоў і пушчаў дзікіх
Адвеку прашчुरы жылі.

Я – беларус, я ганаруся,
Што маю гэтае імя:
Аб добрай славе Беларусі

У свеце знаюць нездарма!

Я беларус, і хоць сягоння

Яшчэ малы, але скажу:

Я родам з племя непакорных

І прад бядой не задрыжу!

Ніл Гілевіч

Культура и этнакультура : яе вызначэнне і асаблівасці

У апошнія дзесяцігоддзі назіраецца шырокі грамадскі інтарэс да этнічнай культуры як ў нашай краіне, так і ва ўсіх народаў Еўропы. Праблема сцвярджэння сваёй культурнай ідэнтычнасці і непаўторнасці становіцца вызначальнай ў час глабалізацыі і ўніверсалізацыі жыцця.

Неабходна адзначыць, што этнічная культура праяўляецца літаральна ва ўсіх галінах жыцця этнасу: у мове, у выхаванні дзяцей, у народным строі, у побыце, у фальклоры. Разам з тым этнічная культура з'яўляецца ўнікальным феноменам сусветнай культуры.

Увогуле, паняцце культуры азначае як адрозненне чалавечай жыццядзейнасці ад біялагічных формаў жыцця, так і якасную адметнасць канкрэтных праяўленняў гэтай жыццядзейнасці ў пэўныя эпохі, для розных грамадстваў, народнасцей, нацый. Разам з тым культура ўключае ў сябе прадметныя вынікі дзейнасці людзей, а таксама рэалізуемыя ў дзейнасці чалавека веды, уменні, навыкі, узровень інтэлектуальнага, маральнага і эстэтычнага развіцця, спосабы і формы зносін.

Навукоўцы разглядаюць культуру як «гістарычны ўзровень развіцця грамадства і чалавека » (Аверынцаў С. С., Прохараў А. М., Ожэгаў С. І., Фралоў І. Т.), як «сукупнасць дасягненняў чалавецтва, грамадства» (Каіраў І. А., Пятроў Ф. М.), як «фактар развіцця творчых сіл і здольнасцей чалавека» (Кандакоў І. М., Вішнякоў А. М., Бязрукіх М. М.).

Комплекснага разумення культуры прытрымліваецца А. П. Садохін.. Культура тлумачыцца ім як пазабіялагічна выпрацаваны (не замацаваны генетычна) і перадаваемы спосаб чалавечай дзейнасці.

Што да разумення этнічнай культуры, то яна, па зазначэнні А. П. Садохіна, уяўляе сукупнасць належачых этнасу спосабаў засваення ўмоў свайго існавання, накіраваных на засваенне этнаса і ўзнаўленне ўмоў яго жыццядзейнасці. Пры гэтым, на думку навукоўца, галоўным ў дадзеным выпадку з'яўляецца функцыянальны аспект культуры, разуменне яе як адаптыўнага механізму, які аблягчае чалавеку жыццё ў акружаючым свеце. У культуры адлюстроўваецца гісторыя народа, яго этычныя нормы, свядомасць. Менавіта культура ідэнціфіцыруе народ як этнічную сукупнасць. Яна вызначае асноўныя вызначальныя прыкметы этнасаў.

Г. М. Волкаў падкрэслівае, што *ступень культурнасці народаў можна вызначыць адносна таго, наколькі актыўна яны супрацьстаяць працэсу знікнення каштоўных народных традыцый, наколькі накіравана яны шукаюць спосабы захавання і адраджэння страчаных скарбаў.*

Менавіта таму, у сувязі з вышэй сказаным, больш падрабязна спынімся на вызначэнні самага паняцця «этнас».

У навуковай літаратуры можна сустрэць шмат трактаванняў гэтага паняцця. Ю. В. Брамлей разглядае этнас, як «сацыяльную сукупнасць»; Л. М. Гумілёў, як «сацыяльна – біялагічныя папуляцыі»; С. А. Аруцёнаў, як «чыста чалавечую з’яву», С. І. Ожэгаў, як сукупнасць гістарычна слажыўшыхся на пэўнай тэрыторыі асаблівасцей мовы, культуры і псіхалагічнага складу; С. М. Широкагораў, як агульнае для пэўнай групы людзей ўтварэнне, адзіная мова, комплекс звычаяў і агульны склад жыцця.

Аднак, большасць навукоўцаў у якасці асноўных характарыстык этнасу вызначаюць: асэнсаванне адзінства свайго ўтварэння зафіксаванага ў самасвядомасці (этноніме).

Этнічная культура праяўляецца літаральна ва ўсіх галінах жыцця этнаса, у выхаванні дзяцей, у адзенні, ва ўладкаванні жылля, ў хатняй гаспадарцы, у фальклоры. Па зазначэнні Ю. В. Брамлея, этнас уяўляе сабой пэўную культурную цэласнасць і культура ў шырокім значэнні гэтага слова забяспечвае ў грамадстве этнічную пераемнасць. Менавіта ў сферы культуры звычайна знаходзяцца асноўныя вызначальныя прыкметы этнасаў.

Вызначаючы культуру, як свод матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей народа, неабходна вызначыць і разгледзець паняцці «матэрыяльная культура» і «духоўная культура» народа.

Традыцыйная **матэрыяльная культура** – гэта прадметны свет, абумоўлены бытам, гаспадарчым укладам, геаграфічнымі ўмовамі і этнакультурнымі кантактамі ў пэўных гістарычных умовах на пэўным

урыўке часу. Матэрыяльная культура выступае як адно з важных сродкаў выяўлення этнічнай адметнасці таго ці іншага народа.

Што да вызначэння традыцыйнай *духоўнай культуры*, то аналіз этнаграфічнай літаратуры дазваляе разглядаць яе, як: «комплекс уяўленняў і правіл, якія перадаюцца ад пакалення да пакалення»; «комплекс уяўленняў пра навакольны свет і самога чалавека ў гэтым свеце (г. зн. традыцыйнае светаўспрыманне)»; «уся сістэма вытворчых навыкаў, звязаных з гаспадарчым, сацыяльным, і сямейным жыццём», розныя віды народнай творчасці (фальклор і выяўленчае мастацтва); «рэлігійныя вераванні, звычаі, абрады, народнае выхаванне, этыка паводзін і г. д.».

Матэрыяльная і духоўная культура знаходзяцца ў арганічным адзінстве. Яны інтэгруюцца ў адзіны тып культуры, які вызначаецца гістарычнай зменлівасцю. Трансляцыя культуры ад пакалення да пакалення ўключае засваенне назапашанага чалавецтвам вопыта, але не супадае з утылітарным авалодваннем вынікамі папярэдняй дзейнасці. Разам з тым культура заўжды застаецца скарбонкай вопыта і каштоўнасцей.

Этнакультура кожнага народа мае свой унікальны пласт матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей, які змяшчае магутны выхаваўчы патэнцыял для развіцця і фарміравання паўнацэннай асобы.

Прызнанне праяўленай этнакультуры і агульначалавечых каштоўнасцей патрабуе пошуку новых спосабаў і магчымасцяў уключэння ў гэтую галіну маленькага дзіцяці ў перыяд фарміравання яго асобы.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ